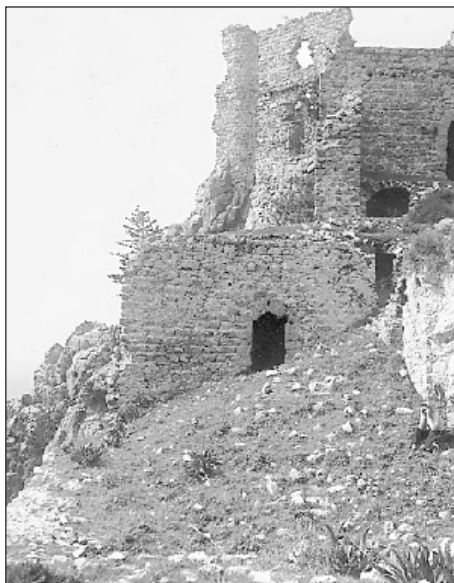

Τα «σπίθκια της Ρήγαινας»

Τα κάστρα του Πενταδάκτυλου και ο ρόλος τους απέναντι στους επιδρομείς του νησιού

Λειτουργία στη μικρή εκκλησία μέσα στο κάστρο του Αγ. Ιλαρίωνα. Σπάνια φωτογραφία του 1949 (φωτ.: Αρχείο Τμήματος Αρχαιοτήτων Κύπρου).

«Ανατολικά μας ξεπρόβαλλαν άλλες βουνοκορφές που η ακιρωπή τους μεγαλοπρέπεια αντίλαλους η μία την άλλη σαν φθόγγοι μουσικής συγχρορίας: το Μπουφραβέντο (Βουφραβέντον), έδρα των ανέμων, με το σιωπηλό και χαριτωμένο γοτθικό μοναστήρι της Μπελάπαις κάτω του, στα ριζά» (Λώρενς Ντάρνελ «Πικρολέμονα»). Φωτογραφία του Βουφραβέντο, το 1936, από το Αρχείο του Τμήματος Αρχαιοτήτων.

Το Γιώργου Φιλσθίου

Αρχαιολόγος Τμήματος Αρχαιοτήτων Κύπρου

«Υπέρογκες αρχιτεκτονικές Λαρίων Φωμαγκούσα Μπουφραβέντο σχεδόν σκηνικά»

Γ. Σεφέρης, Ημερολόγιο Καταστράμα-τος Γ' «Νέσφωτος ο Έγκλειστος μιλιά»

Στους φίλους που χάρηκαν στον Πενταδάκτυλο

Η ΕΠΑΡΧΙΑ Κερύνειας είναι απόλυτα ταυτισμένη με την οροσειρά του Πενταδάκτυλου, αφού όλη η έκτασή της καταλαμβάνεται από το βουνό αυτό. Η φυσιογνωμία της οροσειράς του Πενταδάκτυλου μαζί με τη θάλασσά της είναι αυτή που έχει σφραγίσει και τη φυσιογνωμία όλης της επαρχίας. Η Κύπρος έχει δύο οροσειρές: η μία στα βόρεια του Πενταδάκτυλου και η άλλη στα νοτιοδυτικά του Τρόδους. Αυτά τα δύο βουνά έχουν τόσο διαφορετική φυσιογνωμία το ένα από το άλλο, που ξεκινά από την εδαφική τους σύσταση, την παρουσία τους μέσα στην ιστορία, την αρχιτεκτονική τους κληρονομιά, τα μνημεία, που ορίζουν δύο κόσμους διαφορετικούς. Ο Πενταδάκτυλος, που απλώνεται κατά μήκος των βόρειων ακτών, με τις απότομες βουνοκορφές του, τους μύθους, τους θρύλους, τις παραδόσεις, τα ιστορικά γεγονότα που συνδέονται με αυτά, κυρίως τα τραγικά γεγονότα της τουρκικής εισβολής του '74, αποτελούσε πάντοτε ένα μυθικό βουνό, σε αντίθεση με το Τρόδος, που έπαιζε και παίζει έναν διαφορετικό ρόλο στη ζωή της Κύπρου.

Απόλυτα ταυτισμένα με την οροσειρά του Πενταδάκτυλου είναι τα τρία κάστρα, που βρίσκονται σε ισάριθμες κορυφές του, που είναι από τα ανατολικά το Κάστρο της Καντάρας, στο κέντρο το Κάστρο του Βουφραβέντο και στα δυτικά το Κάστρο του Αγ. Ιλαρίωνα. Στην επαρχία Κερύνειας ανήκουν μόνο τα δύο τελευταία, το Βουφραβέντο και ο Αγ. Ιλαρίωνας, όμως δεν μπορεί κανείς να ξεχωρίσει το τρίτο, της Καντάρας, που αν και βρίσκεται ανατολικότερα στην επαρχία Αμμοχώστου ταυτίζεται απόλυτα με τα άλλα δύο κάστρα.

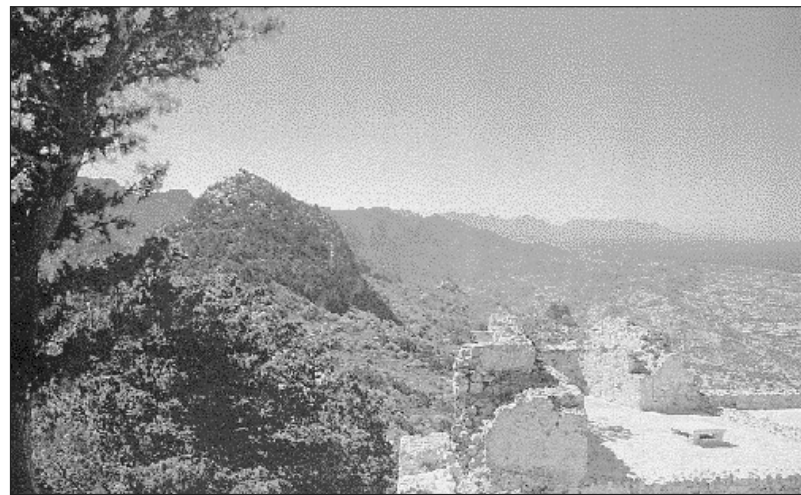
Θωρώντας βορρά και νότο

Και τα τρία κάστρα είναι κτισμένα σε τρεις απότομες βουνοκορφές: του Αγίου Ιλαρίωνα σε υψόμετρο 725 μ., το Βουφραβέντο σε υψόμετρο 954 μ., πιο ψηλά από τα άλλα δύο, και της Καντάρας σε υ-

ψόμετρο 630 μ. και έχουν όλα μια έξοχη και εκπληκτική θέα και προς τις βόρειες ακτές αλλά και προς τις νότιες πεδιάδες της Λευκωσίας και στον κόλπο της Αμμοχώστου. Είναι ακριβώς αυτή η θέα και η εποπτεία της βόρειας πλευράς του νησιού και της θάλασσας που βρίσκεται ανάμεσα στην Κύπρο και τις νότιες ακτές της Μ. Ασίας, που όχι σπάνια διακρίνονται στον ορίζοντα, καθώς και ολόκληρης της πεδιάδας της Μεσαορίας και του Μόρφου, που παρακίνησε του Βυζαντινούς αυτοκράτορες τον 11ο αιώνα να οχυρώσουν κτιζόντας αυτά τα τρία κάστρα στις ομώνυμες βουνοκορφές, αμέσως μετά την απελευθέρωση του νησιού από τους Αράβες από τον αυτοκράτορα Νικηφόρο Φωκά το 965 μ.Χ. Όπως είναι γνωστό, η Κύπρος απέκτησε ιδιαίτερα μεγάλο στρατηγικό πλεονέκτημα για τους Βυζαντινούς μετά την απελευθέρωσή της από τους Αράβες, αφού βρισκόταν στο δρόμο για τους Αγίους Τόπους, και αποτελούσε φυσικό πέρασμα και σταθμό για τους δυτικούς σταυροφόρους. Η Κύπρος από τότε βρέθηκε στο επίκεντρο των συμφερόντων της Δύσης, που εκδηλώνονταν πια έμπρακτα για την Ανατολική Μεσόγειο και δεν θα άλλαζε μέχρι σήμερα. Εξάλλου άρχισε την εμφάνισή της στην περιοχή η άλλη ανερχόμενη δύναμη, οι Οθωμανοί Τούρκοι, που και αυτοί θα καθόριζαν τη μοίρα της Κύπρου ακόμη και μέχρι τις μέρες μας. Είναι άπιστευτα τραγικό πως ιδιαίτερα το κάστρο του Αγ. Ιλαρίωνα έπαιξε τόσο σημαντικό και πρωταγωνιστικό ρόλο στην εισβολή του 1974, χίλια σχεδόν χρόνια μετά την ίδρυσή του, γιατί η κατοχή του από τους Τουρκοκύπριους από το 1963 διευκόλυνε τη δημιουργία του πρώτου προγεφυρώματος που δημιουργήσαν οι Τούρκοι εισβολείς από τις ακτές της Κερύνειας μέχρι τη Λευκωσία.

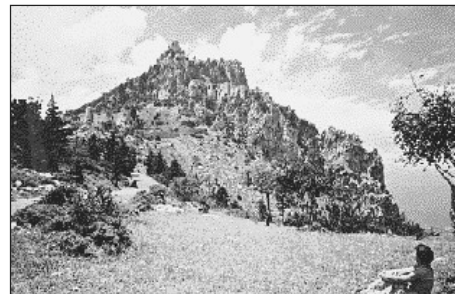
Οι εκκλησιές των κάστρων

Και τα τρία κάστρα θα μπορούσαν να συνδεθούν με την παρουσία βυζαντινών εκκλησιαστικών μνημείων, κυρίως όμως το κάστρο του Αγίου Ιλαρίωνα, που ιδρύθηκε στη θέση όπου υπήρχε το ασηκτήριο του Αγ. Ιλαρίωνα του Νέου, που ανήκε στην ομάδα των 300 λεγομένων Αλαμανών Αγίων, που ήρθαν στην Κύπρο από την Παλαιστίνη, ενώ άλλη παράδοση συνδέει το ασηκτήριο με τον Άγιο Ιλαρίωνα του Μεγάλου. Μέσα στο κάστρο του Αγίου Ιλαρίωνα σώζεται

Σεπτέμβριος, 1960. Από το κάστρο της Καντάρας, το βλέμμα φτάνει μέχρι την Σαλαμίνα και την Αμμοχώστο. Φωτογραφία του Πορφύριου Δικαίου. Περιλαμβάνεται στην έκδοση «Ψηφίδες στο χρόνο», που μόλις κυκλοφόρησε από τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του κυπριακού υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

ημιερείωμένη μια εξαιρετικά σημαντική εκκλησία, οκταγωνικού τύπου, που κτίστηκε στο τέλος του 11ου αι. με την προσθήκη ενός νότιου τμήματος τον 12ο αι. Ο τύπος του οκταγωνικού ναού συναντάται μόνο στην περιοχή του Πενταδάκτυλου και θα πρέπει το πρότυπό του να αναζητηθεί στο καταδεδειγμένο σήμερα καθολικό της μονής του Αγ. Ιωάννη του Χρυσοστόμου (1090 μ.Χ.). Παρόμοιο τύπο οκταγωνικής ναός είναι το καθολικό της μονής της Παναγίας της Αμιθιάτισσας στο Συλχαράι και ο ναός του Χριστού Αντιφωνητή στην Καλογριά, που χρονολογικά ανήκουν και οι δύο στον 12ο αι.)

Το κάστρο του Αγ. Ιλαρίωνα. «Είναι η καλύτερη γοτθική οροσειρά, γιατί είναι διάστικτη με κάστρα σταυροφόρων, ακαφάρωμένα σε ζαλιστικές γαροκαλιές βουνών που δεσποζουν των δρόμων που περνάνε ανάμεσα από τα διάσελα. Ακόμη και οι ονομασίες μυρίζουν Γοτθική Ευρώπη: Μπουφραβέντο, Ιλαρίων, Μπελάπαις». (Από το βιβλίο του Λώρενς Ντάρνελ «Πικρολέμονα», εκδόσεις «Γρηγόρη»).

που εκοσμήτο μέχρι το 1974 με εξαιρετικής καλλιτεχνικής αξίας τοιχογραφίες, που δυστυχώς φαίνεται ότι καταστράφηκαν από τους Τούρκους εισβολείς.

Σε πολύ μικρή επίσης απόσταση από το Κάστρο της Καντάρας βρίσκεται η γωνιστή μονή της Παναγίας της Καντάρας, από την οποία προέρχονται οι 13 μοναχοί που βρήκαν τραγικό θάνατο από τους Λατίνους το 1231 μέσα στην κοίτη του Πεδιαίου ποταμού στη Λευκωσία, αρνούμενοι να δηλώσουν πίστη στον Πάπα.

Ιστορία και χρήσεις

Και τα τρία κάστρα του Πενταδάκτυλου, όπως προαναφέρθηκε, ανάγουν την ίδρυσή τους στους Βυζαντινούς αυτοκράτορες, που

πιθανόν μέσα στον 11ο αι. Από την υστεροβυζαντινή περίοδο της Κύπρου όμως δεν έχουμε ιστορικές μαρτυρίες, παρά μόνο από την περίοδο της Φραγκοκρατίας και ύστερα. Τα δύο κάστρα, του Αγίου Ιλαρίωνα και του Βουφραβέντο, επειδή βρίσκονται πολύ κοντά στην πρωτεύουσα του νησιού, τη Λευκωσία, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο και συνδέθηκαν με γεγονότα που αφορούσαν τη βασιλική οικογένεια των Φράγκων. Ο Άγιος Ιλαρίωνας μάλιστα χρησιμοποιήθηκε και ως παραθεριστική κατοικία από τη βασιλική οικογένεια, ενώ το Κάστρο του Βουφραβέντο σαν φυλακή επιφανών προσώπων. Το Κάστρο του Βουφραβέντο και το Κάστρο της Καντάρας αναφέρονται για πρώτη φορά στις πηγές το 1191, όταν την Κύπρο καταλαμβάνει ο βασιλιάς της Αγγλίας Ριχάρδος ο Β΄, που μετείχε στην τρίτη Σταυροφορία. Μετά την ήττα του Βυζαντινού αποστάτη της Κύπρου Ισαάκιου Κομνηνού από τον Ριχάρδο στη μάχη της Τρεμουσιώσας, ο Ισαάκιος κατέφυγε στο Κάστρο της Καντάρας, και αργότερα «όταν παραδόθηκε» παρέδωσε και τα άλλα κάστρα.

Ήταν τόσο τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στα τρία αυτά κάστρα και συνδέθηκαν σε τέτοιο βαθμό με τη βασιλική οικογένεια της Κύπρου στα χρόνια της Φραγκοκρατίας που και τα τρία μέσα στη λαϊκή παράδοση και στη συνείδηση του κυπριακού λαού είναι γνωστά ως «Κάστρα της Ρήγαινας» και ως τα «Εκατόν ένα σπιθκια της Ρήγαινας». Ο λαός πιστεύει ότι κάθε κάστρο του Πενταδάκτυλου αποτελείται από εκατόν ένα δωμάτια, που ενώ έχουν καταμετρηθεί τα 100, μόνο το 101ο δεν

έχει εντοπιστεί, γιατί εκεί είναι κρυμμένος ο θησαυρός της βασιλείας.

Το Κάστρο του Αγ. Ιλαρίωνα πήρε την ονομασία του από τον ομώνυμο Άγιο που ασκήτευσε στον χώρο που σήμερα είναι κτισμένο το κάστρο, ενώ η ονομασία Βουφραβέντο ενδεχομένως είναι ο εξοικειωμένος τύπος της λέξης Κουτσοβέντης, προποθέσις που βρίσκεται στους πρόποδες του Κάστρου, όπου και σήμερα υπάρχει χωριό με το όνομα Κουτσοβέντης. Όμως με το ίδιο όνομα, Buffventum, υπάρχει ένα κάστρο στην περιοχή της Σαβόσιας. Η ονομασία του τρίτου κάστρου, της Καντάρας, πιθανώς να προέρχεται από την αραβική λέξη Kandar, που σημαίνει απόκρημνος βράχος, δηλαδή οχυρωμένη θέση.

Και τα τρία κάστρα του Πενταδάκτυλου, ενώ διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο από την ίδρυσή τους, τον 11ο αιώνα, και σε όλη τη διάρκεια της Φραγκοκρατίας (1191-1489) αργότερα στα χρόνια της Βενετοκρατίας (1489-1570), κυρίως όμως τον 16ο αιώνα, λόγω της αλλαγής της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής, οι Βενετοί όχι μόνο δεν εγκατέλειψαν, αλλά και τα κατεδάφισαν για να μη χρησιμοποιηθούν σε περίπτωση καταλήψεως του νησιού από τους Τούρκους, ενώ αναμόρφωσαν τις οχυρώσεις σύμφωνα με τα νέα δεδομένα κυρίως στο Κάστρο της Κερύνειας, της Λευκωσίας και της Αμμοχώστου. Έτσι, από τον 16ο αιώνα άρχισαν να περιπίπτουν σε αχρηστία, εγκαταλείφθηκαν και σιγά σιγά, μέσα στους αιώνες που ακολούθησαν, τα ερείπιά τους όχι μόνο δεν σκεπάστηκαν από τη λήθη αλλά αντίθετα περιήλθαν στη σφαίρα των θρύλων.

Το αβαείο Μπέλαπαις

Κτισμένο από τους Λουζινιανούς, αποτελεί μοναδικό δείγμα μοναστηριού γοθτικού ρυθμού στην Ανατολή

ΤΟ ΓΟΤΘΙΚΟ μοναστήρι του Μπέλαπαις, όπως το περιέγραψαν δύο λογοτέχνες –ο Κώστας Ουράνης και ο Στρατής Μυριβήλης– αρκετά χρόνια πριν. Οι περιγραφές του τότε συμβαδίζουν θαυμάσια με τις εικόνες του σήμερα και απεικονίζονται στις πρόσφατες φωτογραφίες της Κάτια Χριστοδούλου.

Κώστας Ουράνης, «Ταξίδια. Γλαυκοί δρόμοι. Βορινές θάλασσες».

«Πολλά ωραία πράγματα έχω δει στη ζωή μου, που πέρασε σε ταξίδια. Ανάμεσα σ' αυτά είναι και το αβάτο του Μπέλαπαις, που επισκέφτηκα στην Κύπρο. (...) Είναι ένα μισοχάλασμένο μεσαιωνικό μοναστήρι, που βρίσκεται μια ώρα περίπου μακριά από τη Λευκωσία, σε μια ορεινή και κατάφυτη περιοχή που αντικρίζει τη θάλασσα της Καραμανίας. Από τα παλιά φράγκακια χρονικά, τα γραμμένα μ' αγκυλωτά γοθτικά γράμματα σε μενάλια χειρόγραφα παπίρου, μαθαίνουμε πως το αβάτο του Μπέλαπαις το κατοικούσαν, από το δωδέκατο αιώνα, πολλοί Λατίνοι μοναχοί του Τάγματος των Πρε-

μοντινών, κι ότι ήταν προικισμένοι από τους Φράγκους Βασιλιάδες της Κύπρου μ' απέραντα πλούσια κτήματα. Οι ηγούμενοι του είχαν μάλιστα το δικαίωμα να φοράν σπαθί και χρυσά σπιρούνια –ίσως γιατί στις αρχές θα 'ταν τραχιοί και πολεμικοί άνθρωποι, που θα χρειάζονταν στους βασιλιάδες για την υπεράσπιση του νησιού από εχθρικές επιδρομές. Το γλυκό όμως κρασί της Κύπρου, κι ο ηδονισμός που είναι διάχυτος στον αέρα της, δεν άργησαν να τους παραλύσουν. Τα σκάνδαλά τους έφθαναν ίσαμ' τ' αυτά του Πάπα και προκαλούσαν εξοργισμένες εγκυκλίους του.

Σήμερα δλ' αυτά είναι πράγματα περασμένα. Το παλιό αβάτο, παρατημένο από τους μοναχούς του και μισοχάλασμένο από το διάβα των αιώνων, έχει ξαναβρεί τον προορισμό του, απ' όπου είχε ξεφύγει: είναι τώρα ένας τόπος βίβλικης ειρήνης και βαθύτατης σιωπής. Κι η μόνη πα φήμη του, που διαχύνεται σα λεπτό άρωμα αγριολουλούδου σ' όλη την Κύπρο, είναι της ομορφιάς του. (...) Το αβάτο του Μπέλαπαις

ξεπροβάλλει μέσα από έναν οκεανό πρασινάδας στο τέραμα των στενών που ακολουθεί ο ποιητικός αυτός δρόμος. Είναι ένα τεράστιο λευκορόδινο οικοδόμημα, που ορθώνεται σαν γιγάντιος βωσκός πλάι στο άσπρο κοπάδι των μικρών σπιτιών ενός χωριού. Έτσι, καθώς τ' αντικρίζει κανείς από μακριά, δίνει ακόμα την εντύπωση πως τα κύματα των αιώνων και της πολυτάραχης ιστορίας της Κυπρου το άφησαν απείραχτο. Όταν όμως φθάσει στον περιβόλο του, αντικρίζει ένα θέαμα καταστροφής, που, με το να μην είναι απόλυτη, κάνει μια εντύπωση πιο δραματική από των ερειπίων. Στη χρορτασιασμένη αυλή του υψώνεται λίγα αιώνωβα κυπαρίσσια, σαν σιωπηλοί, ιερατικοί φρουροί του παρελθόντος. Σαύρες γλιστράνε πάνω στα πεσμένα αγκυλωτά, κι η ερημιά που σας υποδέχεται έχει την κατασταλασμένη θλίψη αιώνων εγκατάλειψης. (...) Οστόσο, δεν έχετε μια παγερή εντύπωση νέκρας. Το φως γλυκύνει την απέραντη ερημωση, και τη βαθιά σιωπή την αρωματίζει η μυρωδιά των ανθισμένων λεμονιών

και πορτοκαλιών που έρχεται από τους γειτονικούς κήπους του χωριού. (...) Ναι, δεν δίνει εντύπωση νέκρας το παρατημένο και μισοχάλασμένο μοναστήρι. Κάτι σαν το βουβό σπαραγμό μιας ψυχής το κατοικεί –μιας ψυχής που, ακουμπισμένη στις επάλξεις, ατενίζει μελαγχολικά τον απέραντο κάτω ορίζοντα, και ζει με τη νοσταλγική ανάμνηση λαμπρών καιρών περασμένων...».

Στρατής Μυριβήλης «Απ' την Ελλάδα», Αθήνα 1954.

«Ποθενά δεν βρήκα την ιστορία να πατά τόσο καταθλιπτικά το στήθος ενός τόπου όσο στην Κύπρο. Αυτή την εντύπωση μου την άφησαν οι πελώριοι γοθτικοί ναοί της, τα αμέτρητα βυζαντινά εκκλησάκια και τα κάστρα της. (...) Οι γοθτικές εκκλησίες, αφημένες στη μοίρα τους από την αγγλική Κατοχή, είναι πελώρια έργα πέτρινα, που ο χρόνος και οι πόλεμοι τα κατέλυναν αιγά αιγά. Μερικά απ' αυτά, όπως το αβαείο του Μπέλαπαις, είναι θαυμαστής τέχνης, ακόμα και σ' αυτό το χάλι που βρίσκονται».

Εντυπωσιακό, παρά την καταστροφή που έχει υποστεί, το μεσαιωνικό μοναστήρι του Μπέλαπαις (φωτ.: Κάτια Χριστοδούλου, πρώτη δημοσίευση).

Το Τεμπελόδεεντρο, στο Μπέλαπαις, στην πλατεία του χωριού. Γράφει ο Λώρενς Ντάρελ στα «Πικρολέμνα»: «Πρέπει να σας προειδοποιήσω, αν έχετε σκοπό να δουλέψετε, μην καθίσετε κάτω από το Τεμπελόδεεντρο. Έχετε ακούσει γι' αυτό; Ο Ίσκιος του κάνει ανίκανο τον άνθρωπο για σοβαρή δουλειά» (φωτ.: R. Wideson).

Ο Διγενής και η Ρήγαινα

Θρύλοι και παραδόσεις από την ιστορία, τη θρησκευτική ζωή και την ομορφιά της Κερύνειας

Της **Θεοφανώς Κυπρί**

Φιλόλογος, πρώην ανώτερης δημοδιδάκτου στο Κέντρο Επιστημονικών Έρευνών

Η ΠΟΛΥΚΥΜΑΝΤΗ ιστορία του τόπου, η πλούσια θρησκευτική παράδοση, το επιβλητικό τοπίο της επαρχίας Κερύνειας με την απάρμιλλη φυσική ομορφιά, ασκούσαν πάντοτε στους κατοίκους μια ιδιαίτερη επίδραση, που συνδυασμένη με τη γόνιμη φαντασία και τη μυθοπλαστική δύναμη του λαού, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία πολλών παραδόσεων με ποικίλο περιεχόμενο.

Στο πέρασμα των αιώνων, μνημιακά ακατάλυτες του παρελθόντος μετουσιώνονταν σε παραδόσεις ιστορικές ή θρησκευτικές, παραδόσεις για τα τοπωνύμια, για τους ανθρώπους ή για διάφορα περιστατικά, που συντηρούνταν από γενιά σε γενιά και πλούτιζαν το πνευματικό υπόβαθρο του κυπριακού Ελληνισμού. από τον πλούτο των παραδόσεων, θα αναφερθούν μερικές πολύ

χαρακτηριστικές για την επαρχία Κερύνειας.

Ο Διγενής και η Ρήγαινα

Η οροσειρά της Κερύνειας, ο γνωστός Πενταδάκτυλος, που προχωρούσε και σ' ένα τμήμα της επαρχίας Αμμοχώστου, φορτωμένος με ιστορικές μνήμες που ξεκινούσαν από την ελληνική αρχαιότητα, περνούσαν από τα ηρωικά κατορθώματα των ακριτών του

Βυζαντίου και τη δράση των μεσαιωνικών αρχόντων κι έφταναν ως τα γεγονότα νεότερων εποχών, ήταν φυσικό ν' αποτελέσει το επίκεντρο πολλών θρύλων και παραδόσεων. Εκεί, όπως και σε πολλά άλλα μέρη της Κύπρου, έδρασαν ο Διγενής Ακρίτας, το σύμβολο της ακαταμάχητης ελληνικής ψυχής, και η Ρήγαινα, η μεσαιωνική αρχόντισσα της Κύπρου. Τα ηρωικά κατορθώματα του Διγενή συνδέθηκαν με το όνομα του Πε-

Συνέχεια στην 24η σελίδα

Συνέχεια από την 23η σελίδα

νταδάκτυλου και της ομώνυμης κορυφής του, που με τις πέντε προεχόμενες που σχηματίζει μοιάζει με ανοιχτή παλάμη με τα δάκτυλα προς τα πάνω. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Διγενής έφτασε στην Κερύνεια κυνηγώντας κάποιο παντόδυναμο Σαρακηνό, που αφού είχε νικήσει, προσπαθούσε να ξεφύγει. Ενώ έτρεχε ο Διγενής, ορθώθηκε μπροστά του ένα βουνό, που δεν υπήρχε προηγουμένως. Το βουνό όμως αυτό ήταν μαλακό σαν ζυμάρι. Ο Διγενής, στην προσπάθειά του να το δρασκελίσσει για να πάει στην Κυθρέα, στηρίχτηκε στο χέρι του, που βυθίστηκε κι άφησε το αποτύπωμά του στο βουνό, που αμέσως πέτρωσε και ονομάστηκε Πενταδάκτυλος. Μια άλλη παράδοση συνδέει το όνομα του Πενταδάκτυλου με τη μητέρα του Διγενή, που έβαλε το χέρι της στο βουνό, για να εμποδίσει την πέτρα που έριξε ο Διγενής από την Πάφο, για να καταστρέψει την παλιά Αμμόχωστο επειδή ήπιανε εκεί ο Σαρακηνός.

Ενας πλούσιος παραδόσεων συνδέεται με τα τρία γνωστά κάστρα του Πενταδάκτυλου. Ο Άγιος Ιλαρίωνας είναι γνωστός στο λαό ως Άγις Λαρκός και του Βουφαρέντο ως Κουτοσβέντης. Απ' αυτές τις παραδόσεις οι πολλές σχετίζονται με τη Ρήγαινα, που όπως και ο Διγενής, άφησε τα σημάδια από το πέρασμά της, σύμφωνα με τη λαϊκή αντίληψη, σ' όλη την Κύπρο. Η Ρήγαινα στο λαό γίνεται το σύμβολο των μεσαιωνικών χρόνων και σε πολλούς τόπους συναντά κανείς ερείπια, που αποδίδονται στους πύργους και τα φρούρια της, που πολύ πεισματικά κρύβουν για αιώνες τους θησαυρούς της. Κάστρα, σπηλαία, βράχοι, λουτρά, βρύσες, τάφοι, κορυφές βουνών

Το Βουφαρέντο, σε φωτογραφία λίγο πριν από την Εισβολή, το 1971. Το απόκρημνο και άγριο του τόπου, στον οποίο ήταν κτισμένα τα μοναστήρια, ενισχύει τις παραδόσεις που συνόδευαν την ιστορία τους (φωτ.: Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου).

σε πολλές περιοχές της Κύπρου συνδέονται με το όνομα και τις ιστορίες της.

Το φρούριο του Αγ. Ιλαρίωνα δεσπόζει της πεδιάδας νοτιοδυτικά της Κερύνειας. Παλιότερα το βουνό ονομαζόταν Δίδυμο από τις κορυφές του, και σύμφωνα με μια παράδοση εκεί βρισκόταν ιερό της Αφροδίτης. Στα χριστιανικά χρόνια ασκήτησε εκεί ο Αγ. Ιλαρίωνας ο νέος, αφού, σύμφωνα με μια παλιά παράδοση, έδωσε τα δαιμόνια που κατοικούσαν στην περιοχή και τον ενοχλούσαν. Γι' αυτό ο λαός πιστεύει ότι ο άγιος θεραπεύει τους δαιμονισμένους και τους τρελούς. Εκεί κτίστηκε από τη βυζαντινή εποχή μια μικρή εκκλησία και φρούριο, που στα χρόνια των Λουζινιανών ενισχύθηκε πολύ και σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκε και ως οχυρό και ως κατοικία των αρχόντων. Από τους

Φράγκους είχε ονομαστεί και φρούριο του θεού του έρωτα. Σύμφωνα με τις παραδόσεις, όπως και το κάστρο της Καντάρας, είχε κτιστεί με πέτρες που είχαν μεταφερθεί από τη θάλασσα από χέρι σε χέρι, χωρίς να αγγίζουν τη γη και ήταν απόρθητο. Εκεί κατοικούσε η Ρήγαινα με τη συνοδεία της. Οι διάφορες παραδόσεις παρουσιάζουν τη Ρήγαινα πολύ όμορφη αλλά και άκαρδη, αφού μόλις τελείωσε το κτίσιμο του φρουρίου, διέταξε τους στρατιώτες να μαζέψουν όλους τους εργάτες που είχαν εργαστεί σ' αυτό και να τους ρίξουν ένα ένα από τον πιο ψηλό πύργο κάτω στον βαθύ γκρεμό. Ετσι, σκοτώθηκαν όλοι με τη δικαιοσύνη ότι η Ρήγαινα δεν ήθελε ν' αποκαλύψουν σε κανέναν το σχέδιο του φρουρίου. Από τα ψηλά παράθυρα η Ρήγαινα αγνάτευε κάτω τον κάμπο και τη θά-

Το σκυλάκι της Ρήγαινας και οι θρησκευτικές παραδόσεις

Μια ωραία παράδοση για τη Ρήγαινα του κάστρου του Βουφαρέντο εξηγεί το κτίσιμο της εκκλησίας και του μοναστηριού του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, που βρίσκεται βόρεια της Λευκωσίας κάτω από την κορυφή του Βουφαρέντο. Η Ρήγαινα έμενε απομονωμένη στο κάστρο της με λίγους υπηρέτες, γιατί υπέφερε για χρόνια από λέπρα που τη βασάνιζε, κι αυτή και το σκυλάκι της, που είχε την κολλήσει την ίδια αρρώστια. Το σκυλάκι κάθε μέρα χανόταν για αρκετές ώρες και επέστρεφε πάντα βρεγμένο. Σιγά σιγά όμως άρχισε να θεραπεύεται. Διέταξε τότε έναν υπηρέτη να το παρακολουθήσει κι αυτός είδε ότι το σκυλάκι κάθεται κάτω στον γκρεμό και λουζόταν σε μια πηγή που βρισκόταν εκεί. Το αγίασμα το θεράπευσε. Η Ρήγαινα το μίμησέ την και θεράπευσε κι αυτή. Τη νύχτα είδε στον ύπνο της τον Αγ. Ιωάννη, που τη συμβούλευσε εκεί που θεράπευτηκε να κτίσει μια εκκλησία κι ένα

Η μονή του Αγ. Παντελεήμονα, στη Μύρτου. Σύμφωνα με την παράδοση, τη βυζαντινή εποχή δύο καλόγεροι έφεραν στη Μύρτου μια εικόνα του Αγ. Παντελεήμονα, που είχε μέσα της ένα κομμάτι από κόκκαλο του Αγίου. Επειδή η εικόνα αυτή ήταν θαυματουργή, οι κάτοικοι της περιοχής έκτισαν αργότερα εκεί εκκλησία και μοναστήρι (φωτ.: Πορφύριος Δίκαιος, από το λεύκιωμα «Ψηφίδες στο χρόνο»).

μοναστήρι με τ' όνομά του και να μείνει εκεί. Η παράδοση αναφέρεται στη Βενετσιάνη αρχόντισσα Μαρία ντε Μολίνο. Γενικά ο λαός θεωρούσε τη Ρήγαινα του Βουφαρέντο πολύ μαχητική. Είχε δικούς της στρατιώτες και πολεμούσε τους ρηγάδες της γύρω περιοχής, που τη νικούσαν και χαλούσαν τα σπίτια και τα κάστρα της.

Ρήγαινα, σύμφωνα με την παράδοση, κατοικούσε και στο αββαείο του Μπελαπάις, το καθολικό μεσαιωνικό μοναστήρι γοτθικού ρυθμού, που βρισκόταν στο χωριό Μπελαπάις κοντά στην Κερύνεια, στα νοτιοανατολικά. Ο λαός το μοναστήρι αυτό το ονόμαζε πάντοτε Παλάτι. Μια τοπική παράδοση παρουσιάζει τρεις Ρήγαινες, μια στον Αγ. Ιλαρίωνα, μια στο Βουφαρέντο και μια στο αββαείο. Οι Ρήγαινες αυτές ήταν αδελφές και συνήθιζαν να συνεδριάζουν στο Παλάτι, στη μεγάλη αίθουσα με τις γοτθικές αψίδες. Από το μεγάλο παράθυρο του Παλατιού έλεγαν ότι γκεμίστηκε η όμορφη Ρήγαινα του Βουφαρέντο, όταν νικήθηκε από τους Τούρκους κι έφτασε κυνηγημένη εκεί. Επεσε μέσα στη Βασιλική (το χωράφι από κάτω) και χάθηκε.

Μεγάλος πλούσιος παρουσιάζεται και στον κύκλο των θρησκευτικών παραδόσεων. Η ίδρυση των μοναστηριών, τα ονόματα των εκκλησιών και τα θαύματα των αγίων συνδέθηκαν με πολλές παραδόσεις και ήταν θέματα αγαπητά στο λαό.

Για το μοναστήρι της Παναγίας της Αχειροποιήτου, στη Λάμπουσα, αναφέρει ότι η εκκλησία ονομάστηκε έτσι, γιατί δεν κτίστηκε από ανθρώπινο χέρι. Η Παναγία σε μια νύχτα σήκωσε την εκκλησία της, που βρισκόταν στα απέναντι παράλια της Μικράς Ασίας, όταν κινδύνευσε να καταστραφεί από αλλόθρησκους, και τη μετέφερε στην Κύπρο, στα παράλια της Λάμπουσας. Άλλη παράδοση αναφέρει ότι το όνομα Αχειροποιήτος το πήρε η εκκλησία και το μοναστήρι από την αχειροποίητο εικόνα του Χριστού που βρισκόταν αποτυπωμένη στο Άγιο Μανδύλιο. Ο Χριστός είχε σφουγγίσει το πρόσωπό του και η μορφή του αποτυπώθηκε στο Άγιο Μανδύλιο, που ήταν πολύ θαυματουργό. Σύμφωνα με την παράδοση, αυτό είχε θεραπεύσει κάποτε τον τοπάρχη της Εδέσσας της Συρίας Αύγαρο, και το σύμβολο εκεί ως ιερό κειμήλιο. Ενας διάδοχος όμως του Αύγαρου, ειδωλόκατος, θέλησε να το καταστρέψει. Ο επίσκοπος τότε της Εδέσσας, Ευλάκιος, πήρε το Άγιο Μανδύλιο και πήγε σ' ένα καρβί για την Κύπρο, για να το σώσει. Στο δρόμο όμως έπιασε μεγάλη τρικυμία και ο Ευλάκιος άπλωσε το Άγιο Μανδύλιο, κάθισε πάνω κι έφτασε σώος στη Λάμπουσα. Εκεί έκτισε το μοναστήρι της Αχειροποιήτου και το αφιέρωσε στον Άγιο Μανδύλιο. Άλλη παράδοση αναφέρει τον Ευλάκιο ως επίσκοπο της Λάμπουσας.

Για την εκκλησία του Αντιφω-

Πάνω: Το εκκλησάκι του Αγίου Ευλαλίου στη Λάμπουσα. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Άγιος Ευλάκιος μετέφερε στην Κύπρο τον Άγιο Μανδύλιο. Η φωτογραφία είναι του Γιώργου Σεφέρη και περιέχεται στο λεύκιωμα «Κύπρος - Μνήμη και αγάπη - Με το φακό του Γιώργου Σεφέρη». Αριστερά: Το κάστρο του Αγ. Ιλαρίωνα περιβαλλόταν από πλήθος θρύλων και παραδόσεων (φωτ.: Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου).

τή, που είναι αφιερωμένη στον Αρχάγγελο Μιχαήλ, λέγεται ότι ονομάστηκε έτσι γιατί σε εποχή μεγάλης πείνας, ένας πτωχός αγρότης δανείστηκε χρήματα από έναν Εβραίο, για να ζενιτευτεί. Για εγύνη έβαλε τα μικρά κτήματα που είχε. Η συμφωνία που έκανε με τον Εβραίο έλεγε ότι αν σε δύο χρόνια δεν επέστρεφε τα χρήματα, θα έχανε ό,τι είχε. Ορκίστηκε μάλιστα στον άγιο ότι θα τηρούσε τη συμφωνία, κι έφυγε. Πριν περάσουν τα δύο χρόνια, ο χωρικός μάζεψε λίγα χρήματα και σκεφτόταν πώς να ε-

ξοφλήσει το χρέος του. Ο άγιος τον συμβούλεψε στον ύπνο του να τα βάλε σ' ένα μπουκάλι, να γραμίει τ' όνομα Εβραίου απ' έξω και να το ρίξει στη θάλασσα κι ο Εβραίος θα τα πάρει. Ετσι κι έγινε. Όταν επέστρεψε, αργότερα, ο χωρικός είπε στον Εβραίο ότι ο Εβραίος αρνήθηκε ότι πήρε τα χρήματα. Ο χωρικός τότε του ζήτησε να πάει μπροστά στην εικόνα του αγίου, κι εκεί, αφού προσευχήθηκε, ζήτησε από τον Εβραίο να πει την αλήθεια. Πριν προλάβει όμως αυτός να πει

οφνή του αγίου, που έλεγε ότι ο Εβραίος πήρε πράγματι τα χρήματα. Ο Αρχάγγελος «αντιφώνησε» την αλήθεια, κι ο Εβραίος, τρέμοντας από το φόβο του, ομολόγησε. Ετσι έμεινε το όνομα Αντιφωνήτης. Η Παναγιά η Γλυκιώτισσα ονομάστηκε έτσι γιατί πάντοτε γλύκαινε τον πόνο των ανθρώπων. Η Παναγιά η Θερμώτισσα ήταν πολύ θαυματουργή, αφού πάντοτε έλεγαν ότι θεράπευε κι ό,τι έσωσε τον κόσμο από τις «θήρες», τους πυρετούς που μάστιγαν την περιοχή.